

**ДО 90-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВЧЕНОГО-ГІДРОАКУСТИКА
ЧЛЕНА-КОРЕСПОНДЕНТА НАН УКРАЇНИ АНАТОЛІЯ ІВАНОВИЧА ГОНЧАРА**

27 грудня 2021 року виповниться 90 років від дня народження Анатолія Івановича Гончара – відомого вченого в галузі океанографії, гідроакустики, геоакустики, доктора технічних наук (1988 р.), старшого наукового співробітника (1988 р.), члена-кореспондента НАН України (2006 р.), Лауреата Державної премії СРСР (1981 р.), Заслуженого діяча науки і техніки України (2002 р.), засновника та першого директора Науково-технічного центру панорамних акустичних систем Національної академії наук України (НТЦ ПАС НАН України).

АНАТОЛІЙ ІВАНОВИЧ ГОНЧАР

(27.12.1931 – 20.03.2016)

Анатолій Іванович Гончар народився в родині робітників в місті Оріхів Запорізької області на істинно козацькій землі, напередодні Голодомору 1932–1933 рр. в Україні.

З 1937 р. А.І. Гончар навчався в Оріхівській неповній середній школі № 2. По закінченню чотирьох класів через окупацію міста в 1941 р. навчання припинилося, а поновити його вдалося з 1948 р. у вечірній школі робочої молоді № 2, де він закінчив вісім класів, невпинно поєднуючи навчання з роботою у Нижньодніпровській геофізичній партії, яка займалася вивченням геофізичних полів Дніпровсько-Донецької западини [6].

З жовтня 1951 р. і до кінця серпня 1956 р. Анатолій Іванович служив в окремому батальйоні зв'язку 31-ї дивізії Повітрянодесантних військ Радянської Армії в м. Новоград-Волинську Житомирської обл. Під час служби у 1956 р. екстерном закінчив десять класів Новоград-Волинської вечірньої загальноосвітньої школи зі срібною медаллю.

У кінці серпня 1956 р., здолавши конкурс 10 медалістів на місце, вступив до радіотехнічного факультету Львівського політехнічного інституту, який займав особливе місце серед вищих навчальних закладів СРСР. Після його закінчення в 1961 р. був направлений на роботу в Особливе конструкторське бюро Міністерства суднобудівної промисловості СРСР м. Бельці (Молдова), яке спеціалізувалося на розробці гідроакустичної апаратури. Там пройшов шлях від інженера до заступника генерального директора Виробничого об'єднання ім. В.І. Леніна, наукового керівника і головного конструктора багатьох науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, наукового керівника підрозділів створення ехолотів, ехольодомірів, лагів, панорамних засобів, спецтематики для Військово-морського флоту СРСР, які виконувались за постановами Центрального Комітету Комуністичної Партії Радянського Союзу і Ради Міністрів СРСР.

Анатолій Іванович Гончар – головний конструктор перших у Радянському Союзі гідролокаторів бокового огляду ГЕБО-100 (1976 р.), гідроакустичних комплексів ГКБО-500 та ГКБО-2000 (1978 р.), які свого часу перевершували закордонні аналоги, були прийняті на озброєння ВМФ СРСР і досі перебувають на озброєнні ВМФ РФ, цілком автоматичного ГБО "Зйомка-Янтар" для автономного ненаселеного підводного апарату "Янтар" з глибиною зануреного використання до 6 000 м та гідролокатора великої дальності дії ГБО-6000 (1989 р.) зі смугою огляду на кожний борт до 25600 м для Міністерства геології СРСР.

Продуктивність виконання гідрографічних робіт за допомогою ГЕБО-100, ГКБО-500 і ГКБО-2000 зросла у 15–19 разів, ніж при застосуванні ехотралів, що використовувались до цього. Технічні рішення згаданих комплексів отримали 13 авторських свідоцтв на винахід.

За комплекс теоретичних та експериментальних натурних досліджень, розробку, освоєння в серійному виробництві й впровадження на флотах СРСР ГЕБО-100 у жовтні 1981 р. групі головного конструктора у складі 10 фахівців на чолі з А.І. Гончаром було присуджено Державну премію СРСР у галузі науки і техніки [5].

У 1979 р. А.І. Гончар захистив дисертацію на здобуття вченого ступеню кандидата технічних наук, а в 1988 р. – доктора технічних наук.

Анатолій Іванович був безпосереднім керівником та виконавцем великого обсягу фундаментальних, прикладних і масштабних експериментальних досліджень з вивчення особливостей рельєфу і звукорозсіюючих характеристик морського дна та моноструктури водного середовища, стратифікації донних відкладів, а також вирішення проблемних питань з забезпечення високої ймовірності виявлення деталей рельєфу дна та донних об'єктів, в т.ч. малорозмірних і замулених, з підвищення продуктивності гідроакустичних засобів вивчення акваторії з урахуванням впливу мінливих умов підводного спостереження на ефективність гідролокаторів підводних апаратів.

У зв'язку з розпадом СРСР у 90-ті роки наукові дослідження та створення панорамних гідроакустичних систем в Молдові було припинено.

Враховуючи те, що Україна є морською державою та завдячуючи мудрості й далекоглядності Президента Національної академії наук України академіка НАН України Бориса Євгеновича Патона, першого віце-президента – головного ученого секретаря НАН

Україні академіка НАН України Анатолія Петровича Шпака, активній підтримці Запорізької обласної державної адміністрації в складних економічних умовах перехідного періоду А.І. Гончар з 14 травня 1993 р. очолив створену в Запоріжжі єдину академічну установу – Науково-технічний центр панорамних акустичних систем НАН України (НТЦ ПАС НАН України, Центр), яка успішно розвивалася, виконуючи фундаментальні та прикладні дослідження з метою створення нових високоефективних панорамних гідроакустичних засобів, спрямованих на забезпечення пріоритету розвитку конкурентоспроможної економіки і зміцнення науково-технічного потенціалу України [2].

Під час візиту Президента НАН України академіка НАН України Б.Є. Патона до НТЦ ПАС НАН України, м. Запоріжжя 16–17 жовтня 2002 р. [1]

На фото зліва направо: директор НТЦ ПАС НАН України А.І. Гончар, Президент НАН України академік НАН України Б.Є. Патон, голова Запорізької облдержадміністрації Є.Г. Карташов, начальник Науково-організаційного відділу НАН України В.Ф. Мачулін, Голова Придніпровського наукового центру НАН України академік НАН України В.В. Пилипенко

Центр був створений без надання основних засобів, у тому числі необхідних виробничих приміщень. Завдячуючи притаманним Анатолію Івановичу якостям: державному, максимально-виваженому підходу до розв'язання будь-якої проблеми, наполегливості, непохитній цілеспрямованості, самовідданій творчій роботі колективу через п'ять років після створення Центр отримав власні виробничі приміщення. А у 2002 році, враховуючи суто специфічні особливості наукового напрямку, Центру відведена в постійне користування земельна ділянка загальною площею 1,56 га, з них 0,60 га – для створення Експериментально-вимірювальної бази з прямим виходом до р. Дніпро [2].

Під науковим керівництвом Анатолія Івановича та при його безпосередній участі в НТЦ ПАС НАН України виконано значний обсяг фундаментальних і прикладних досліджень, результати яких є актуальними дотепер: розроблено методологію комплексного екологічного моніторингу акваторій; досліджено можливість високоінформативного профілювання малорозрізнених відкладних шарів морського дна; розроблено просторову математичну модель неоднорідних донних структур із складним рельєфом і широким спектром акустичних властивостей; вперше розроблено та реалізовано алгоритми оптимальної обробки інтерферограм гідролокатора бокового огляду з фазометричними каналами та методи лінеаризуючої координатної трансформації ехограм; створено геоінформаційний комплекс апаратних і програмних засобів (ГЕБО-100М, ГБО-50, ГБО-100МП, ГБО-100МПА, ГБО-500М, ЕМ-100, експериментальний зразок параметричного профілографа ПГ-100) для визначення деталей рельєфу дна, типів донних відкладів, картографування морфо- та літологічного стану дна за даними панорамної гідролокаційної зйомки з ехолотним проміром, сполученими з даними супутникових навігаційних систем в реальному часі, розроблено систему комп'ютерного тривимірного моделювання геофізичних полів геологічних структур.

З використанням створеної апаратури та авторського програмного забезпечення було успішно виконано дослідження окремих ділянок рельєфу дна по площі в акваторіях архіпелагу Аргентинських островів, Чорного моря, р. Дніпро, Дніпровського водосховища.

Під керівництвом А.І. Гончара створено науково-технічну основу розробки і ефективного практичного використання в різних пошукових і дослідних ситуаціях ряду сучасних панорамних гідролокаторів, яка перевірена досвідом створення п'яти поколінь панорамних гідроакустичних засобів і викладена в чотирьох монографіях.

Науково-організаційна діяльність, далекоглядність та енергійність Анатолія Івановича Гончара сприяли вирішенню проблемних питань Запорізького регіону, розвитку та зміцненню творчих наукових зв'язків НТЦ ПАС НАН України з багатьма провідними вченими і науковими організаціями України, Росії, Китаю, Молдови, Франції, Ірану та інших країн.

Науковий доробок члена-кореспондента НАН України Анатолія Івановича Гончара складає понад 190 наукових праць у галузі панорамних гідроакустичних засобів для вивчення дна Світового океану, у тому числі, чотирьох монографій, понад 30 авторських свідоцтв на винахід СРСР, 23 патенти України на винахід.

У 2004 р. Анатолій Іванович започаткував і став головним редактором щорічного наукового друкованого видання "Гідроакустичний журнал (Проблеми, методи та засоби досліджень Світового океану)".

Особливу увагу А.І. Гончар приділяв підготовці молодих наукових кадрів. За його ініціативою відкрито спеціалізацію "Фізичні основи гідроакустики" на Фізичному факультеті Запорізького національного університету (ЗНУ), створено спільну НТЦ ПАС НАН України із ЗНУ лабораторію з питань математичного моделювання. Також в НТЦ ПАС НАН України здійснювалася підготовка наукових кадрів через аспірантуру за спеціальністю 04.00.10 – "Геологія океанів і морів" [4].

**Робоча зустріч в Інституті геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України
з питань виконання робіт за спільною науковою програмою [6]**

(зліва направо): директор НТЦ ПАС НАН України член-кореспондент НАН України А.І. Гончар; головний науковий співробітник Лабораторії прикладної геофізики й вулканології Інституту фізики Землі ім. О.Ю.Шмідта Російської академії наук, д.т.н., проф. Л.Є. Собісевич; директор Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України академік НАН України В.І. Старостенко; заступник директора Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України О.В. Кендзера

Сучасне життя створює складні завдання та умови за яких наукові дослідження проводяться чи не виключно завдяки самовідданості, довготерпінню та винахідливості самих дослідників. Власне такі якості були притаманні Анатолію Івановичу Гончару. Основні риси його особистості – це вірність слову, професіоналізм і відданість справі, честі та дружбі, патріотизм, творчий талант і самовіддана наполеглива праця, результат якої – успішні наукові досягнення, визнання, повага та авторитет серед світової наукової спільноти.

Анатолій Іванович був впевнений в необхідності постійного підвищення рівня військово-патріотичного виховання молоді та її готовності до захисту України, адже їм належить значима роль у створенні гідного майбутнього нашої держави. Він проводив постійну просвітницьку роботу для духовного та патріотичного виховання молоді, наголошуючи на тому, що мужність, віра та сила козаків – гідний приклад для наслідування, і підтверджував це прикладом власного життя. Його плідна діяльність як радника Гетьмана Українського Реєстрового Козацтва (УРК), генерал-полковника УРК зробила вагомий внесок у збереження історичних, військово-патріотичних, господарських і культурних традицій Українського козацтва.

Життєве кредо Анатолія Івановича Гончара – *"Я не міряв час наперстками, не шукав простих шляхів, кожен крок позначений верстами, серце кликало – і я з правдою і вірою в перемогу гідно йшов, як міг"; "Світовий океан безмежний в просторі й часі. Велетенський вклад дослідника в його вивчення є тільки штрих в наукове майбутнє задля добробуту Людства"*.

Після трагічної загибелі Анатолія Івановича у березні 2016 року керівництво НТЦ ПАС НАН України доручили члену-кореспонденту НАН України, доктору географічних наук, професору Олександру Анатолійовичу Щипцову. Постановою Президії Національної академії наук України від 09.06.2016 р. №110 НТЦ ПАС НАН України було перейменовано на Державну установу "Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України", яка й стала його правонаступником.

З 2016 р. Державна установа "Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України" плідно працює й активно розвивається, розширює основні наукові напрями роботи, приділяє особливу увагу роботам зі створення, забезпечення функціонування та наповнення автоматизованого Банку океанографічних даних НАН України на основі результатів комплексних (передусім експедиційних) наукових досліджень морських і річкових систем Азово-Чорноморського басейну та інших районів Світового океану, а також продовжує справу Анатолія Івановича Гончара із організації й забезпечення виконання комплексних (гідрофізичних, гідрохімічних, гідробіологічних, а також морських геолого-географічних та екологічних) експедиційних наукових досліджень на морських та річкових науково-дослідницьких судах.

За клопотанням керівництва Державної установи "Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України" з метою увіковічення пам'яті про видатного українського вченого члена-кореспондента НАН України Анатолія Івановича Гончара постановою Бюро Відділення наук про Землю НАН України від 11.09.2018 р. (протокол № 7 §62) його ім'ям названо науково-дослідницьке судно "Анатолій Гончар" Національної академії наук України.

Світла пам'ять про Анатолія Івановича Гончара на довгі роки залишиться в серцях його колег, учнів, рідних і близьких, друзів та однодумців.

Сергій ФЕДОСЕЄНКОВ,
кандидат геологічних наук,
завідувач відділом панорамних
акустичних систем Державної установи
"Науковий гідрофізичний центр
Національної академії наук України"

Перелік використаних джерел

1. Донченко С.І., Гончар А.І., Чирик О.С. Пріоритетні напрямки розвитку науки заради добробуту (Президент Національної академії наук України академік НАН України Борис Євгенович Патон в Запоріжжі). Фотоальбом. Запоріжжя: НТЦ ПАС НАН України, 2002. 54 с.
2. Донченко С.І., Гончар А.І., Чирик О.С., Шличек Л.І. На хвилі історії... До 10-річчя від дня створення НТЦ ПАС НАН України. Запоріжжя: НТЦ ПАС НАН України, 2003. 144 с.
3. Донченко С.І., Гончар А.І., Шличек Л.І. Анатолій Іванович Гончар. Наукові штрихи часу. Запоріжжя: НТЦ ПАС НАН України, 2006. 66 с.
4. Донченко С.І., Шличек Л.І. Анатолій Іванович Гончар. Біобібліографія. Запоріжжя: НТЦ ПАС НАН України, 2006. 116 с.
5. Донченко С.І. Шличек Л.І., Кумок В.М. Анатолій Іванович Гончар. Біобібліографія. Запоріжжя: НТЦ ПАС НАН України, 2001. 44 с.
6. Неверова С.І., Шличек Л.І., Остапенко О.М. Анатолій Іванович Гончар. Біобібліографія. Запоріжжя: НТЦ ПАС НАН України, 2011. 170 с.